ויצא

א. בסוף הלכות שבת כתב הרמב"ם: וכל השומר[1] את השבת מהלכתה ומכבדה ומענגה כפי כחו כבר מפורש בקבלה שכרו בעולם הזה יתר על השכר הצפון לעולם הבא, שנאמר[2] אז תתענג על ה' והרכבתיך על במותי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי ה' דבר.

במפרשים[3] מציינים שמקור דברי הרמב"ם הוא מאמר ר' יוחנן משום רבי יוסי במס' שבת[4] "כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים שנאמר אז תתענג על ה' והרכבתיך על במותי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך וגו' (ומפרש בגמ') לא כאברהם שכתוב בו[5] קום התהלך בארץ לארכה וגו' ולא כיצחק שכתוב בו[6] כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל אלא כיעקב שכתוב בו[7] ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה".

אבל לפי זה אינו מובן מדוע שינה הרמב"ם מדרשת רז"ל:

א) בהגדרת מעשה האדם שעבורו מקבל שכר זה — בגמ' נאמר "כל המענג את השבת", והרמב"ם כתב "כל השומר את השבת מהלכתה[8] ומכבדה ומענגה כפי כחו". והיינו שהשכר לפי הרמב"ם אינו עבור זה שמענג (את השבת) בלבד, אלא ע"ז שמקיים כל מצות שבת כהלכתה[9].

ב) בהגדרת השכר — כתב רק "מפו־

---

1) כ"ה ברמב"ם לפנינו. ובכת"י (הובא במהדורת פרענקל "ילקוט שינויי נוסחאות") "כל המשמר". וראה שבת קיח, ב "כל המשמר שבת כהלכתו כו'". וראה לקמן הערה 8.

2) ישעי' נח, יד.

3) מגדל עוז כאן. וכן משמע בסמ"ג סוף מ"ע ל, שכ' "אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בפ' כל כתבי כל השומר כו'", ומעתיק לשון הרמב"ם כאן! והרי לא מצינו גירסא כזו בגמ' (לפנינו), ועכצ"ל שמפרש שדברי הרמב"ם מיוסדים על מרז"ל זה.

4) קיח, סע"א ואילך.

5) לך יג, יז.

6) תולדות כו, ג.

7) פרשתנו כח, יד.

8) והוא הלשון דר' חייא בר אבא א"ר יוחנן דלהלן בגמ' שם: כל המשמר שבת כהלכתו אפי' עובד ע"ז [כדור] אנוש כו'. וראה לקמן הערה 38.

9) ואף שגם בדברי הגמ' "כל המענג את ה' שבת" הכוונה בפשטות ששומר שבת כהלכתה וגם מענג את השבת (קיום מצות שבת כהלכתה בשלימות) — הרי מפורש בגמ' "כל המענג את השבת", שהשכר (נחלה בלי מצרים) הוא על הפרט של ענג שבת (ולא עבור כללות קיום מצות שבת). וראה ב"י או"ח ר"ס רמב בשם הרי"א "דנותנין לו נחלה בלי מצרים הוא מדה כנגד מדה שכשם שהוא מפזר מעות בלא שיעור לצורך שבת כן יתנו לו נחלה בלא שיעור". וראה גם ב"ח שם.

*) וכן משמע בשו"ע אדה"ז או"ח סרמ"ב סוס"א שכ' "כל המענג את השבת שכרו מפורש בקבלה אז תתענג על ה' וגו' ובדברי רז"ל שמוחלין לו על כל עוונותיו וניצול מדינה של גיהנום", והרי בדברי רז"ל (שבת קיח, ב) זה שמוחלין לו על כל עוונותיו נאמר על "כל המשמר שבת כהלכתו", וזה דניצול מדינה של גיהנום מפורש (שם קיח, א) לענין "כל המקיים שלש סעודות בשבת". ומשמע דהמענג את השבת כולל הכל. וכן משמע בלבוש שם שמעתיק כל דרשות רז"ל בשבת שם "המענג את השבת . . (ומסיים) לגלות שכר **השומר שבת** כהלכתו בכלליו ובפרטיו". ע"ש. אבל מובן, שפרטי השכר תלויים בפרטי העש', כבפנים ההערה.

רש בקבלה שכרו בעולם הזה יתר על השכר הצפון לעולם הבא", אבל השמיט אופן השכר – "נותנין לו נחלה בלי מצרים", וכמפורט אח"כ שהיא נחלת יעקב (לא כאברהם וכיצחק).

ולכאורה משמע מזה, שאין כוונת הרמב"ם כאן לדרשת הגמרא, אלא לפי־רוש הכתוב כפשוטו[10] [דפירוש הגמרא "כל המענג כו' נותנין לו נחלה בלי מצרים" י"ל שהוא דרש, ואילו כוונת ה־רמב"ם שכתב "מפורש" היא שזהו פשט הכתוב, וכמו שמצינו בכ"מ שהרמב"ם מפרש כתוב לפי פשוטו, ולא כפי שדר־שוהו חז"ל[11]].

וי"ל שלכן כתב "כל השומר את ה־שבת כהלכתה ומכבדה ומענגה כפי כחו" (ולא (בקיצור) "כל המענג את ה־שבת") – כי הכתוב "אז תתענג על ה'" בא בהמשך להפסוק שלפניו[12], "אם תשיב משבת רגליך עשות חפציך ביום קדשי וקראת לשבת עונג לקדוש ה' מכובד וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר (וע"ז ממשיך) אז תת־ענג גו'", שההבטחה ד"אז תתענג על ה' גו'" באה בהמשך לכל הנאמר לפנ"ז[13] (ובפרט שהבבא ד"וקראת לשבת עונג" הוא לא בסיום הכתוב), והיינו (כדברי ה־רמב"ם) "השומר את השבת כהלכתה ומכבדה ומענגה כפי כחו"[14].

ולכאורה יש לעיין, מדוע נטה ה־רמב"ם מדרשת הגמרא והביא פירוש הכתוב (רק) לפי פשוטו.

ב. ויש לבאר זה בהקדם ביאור לשון הרמב"ם "מפורש בקבלה שכרו בעולם הזה יתר על השכר הצפון לעולם הבא" – שדורש ביאור: הרי כבר כתב הרמב"ם בהלכות תשובה[15] שעיקר שכר המצוות הוא בעוה"ב, ואמאי הוצרך להדגיש ענין זה כאן?

והנה במדרש[16] איתא (בהמשך לכמה מעלות בשמירת שבת) "ולא עוד אלא כל מה שאתה אוכל בעולם הזה אינו אלא מן הפירות אבל הקרן קיימת לך לעוה"ב שנאמר והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי ה' דבר". ומבואר במפרשים[17], שכוו־נת המדרש ששבת היא בכלל הדברים שאדם אוכל פירותיהן גם בעוה"ז (והא שלא נזכר במשנת[18] "אלו דברים שאדם

---

10) וכן משמע משינוי הלשון בשו"ע אדה"ז או"ח שם "שכרו מפורש בקבלה כו' ובדברי רז"ל כו'". אלא שאדה"ז לא העתיק לשון הרמב"ם, כי אם "כל המענג את השבת" כבגמ'. ושם עה"ג נסמן "שבת קיח, ע"ב (ע"ש)". ואכ"מ.

11) להעיר ממה שמצינו בכללי הרמב"ם שה־רמב"ם נוקט הדרשה היותר פשוטה אף שלא נאמרה בגמ' (ראה יד מלאכי כללי הרמב"ם אות ד').

12) ישעי' נח, יג. וראה רד"ק שם.

13) פסוק שכבר הובא ברמב"ם לפנ"ז במצות ודיני שבת – הל' שבת פכ"א הכ"ט. פכ"ד ה"א. שם ה"ה. פ"ל ה"א. וראה גם להלן הל' שביתת יו"ט פ"ו הט"ז.

14) ועוד: בדברי הרמב"ם "וכל השומר את ה־שבת כו' כבר מפורש בקבלה שכרו בעולם הזה כו' שנאמר אז תתענג על ה' גו'" מוכח, שכל הכתוב, גם (תחלתו) "אז תתענג על ה'", קאי על השכר של שמירת וכבוד וענוג שבת, כפשטות הכתוב ד"אז תתענג גו'" הוא השכר על הפעולות והמעשים שבפסוק שלפנ"ז; אבל בדרשת הגמרא יש מפרשים (ראה הרי"ף לע"י שבת שם), שהתיבות "אז תתענג על ה'" הן חלק מהגדרת מעשה האדם – "המענג את השבת", והשכר הוא בהמשך וסיום הפסוק – "והאכלתיך נחלת יעקב אביך" ("נותנין לו נחלה בלי מצרים"). ודוחק.

15) פ"ח ורפ"ט.

16) שמו"ר ספכ"ה.

17) יפה תואר שם.

18) ריש פאה.

אוכל פירותיהן כו״״ הוא משום דתנא ושייר).

ולכאורה י״ל שזהו מקור דברי הרמב״ם כאן[19], וכוונתו, ששבת הוי בכלל מצות שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה. ולפ״ז, הפירוש בדברי הרמב״ם „מפורש בקבלה שכרו בעולם הזה יתר על השכר הצפון לעולם הבא שנאמר כו״״ הוא, ש־בפסוק „אז תתענג גו״״ נכללים שני ה־ענינים, השכר בעולם הזה והשכר הצפון לעולם הבא: „אז תתענג על ה׳ והרכב־תיך על במתי ארץ״ — „שכרו בעוה״ז״; „והאכלתיך נחלת יעקב אביך״ — „השכר הצפון לעולם הבא״[20].

אבל קשה לומר שזוהי כוונת הרמב״ם כאן — כי [מלבד זאת שאינו מיושב (היטב) מה שהוצרך להוסיף „יתר על השכר הצפון לעולם הבא״, דפשיטא ש־עיקר השכר הוא בעוה״ב, כמבואר ב־ארוכה בהלכות תשובה[15], והחידוש הוא רק שישנו שכר פירותיהן גם בעוה״ז, וא״כ הול״ל „שכרו בעולם הזה״ (ואנא ידענא שזהו „יתר על השכר הצפון ל־עולם הבא״) — הרי]:

א) את״ל שכוונת הרמב״ם היא לדברי המדרש הנ״ל, הרי העיקר חסר מן הס־פר, דהו״ל להרמב״ם להדגיש את החי־לוק דשני סוגי השכר, שהשכר בעולם הזה הוא (רק) בגדר „אכילת פירות״ ו־אילו השכר בעוה״ב הוא ה„קרן״ (שזהו חילוק עיקרי ויסודי); אבל הרמב״ם כתב רק באופן סתמי „מפורש . . שכרו בעו־לם הזה יתר על השכר הצפון לעולם הבא״, שאין במשמעות לשון זו שיש הפרש ביניהם במהות השכר.

ב) ועיקר: בפירוש המשניות לה־רמב״ם[21] מבואר הטעם שבמשנת „אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעוה״ז כו״״ נקט התנא דוגמאות ד„כבוד אב ואם וגמילות חסדים כו״״, כי רק ב„חלק השני במצות התלויות בתועלת בני אדם״ אומ־רים שאדם אוכל פירותיהן בעוה״ז (כיון שעל ידן „ימצא טובה בעוה״ז״), והרי ש־מירת שבת אינה בכללן (וכמפורש ב־רמב״ם שם, ששבת היא מ„חלק האחד במצות . . שיש בינו ובין הקב״ה״). ודו־חק לומר שהרמב״ם נקט כאן להלכה כדברי המדרש (שגם בשבת אדם אוכל פירותיהן בעוה״ז) נגד משנה מפורשת[22].

ג. ויש לומר הביאור בזה:

בדיוק לשונו „שכרו בעולם הזה יתר על השכר הצפון לעולם הבא״ בא ה־רמב״ם להשמיענו, שיש חידוש עיקרי בשכרה של מצות שבת, שלא מצינו דוגמתו בשכרן של כל מצוות התורה.

דהנה בענין שכר מצוות ביאר ה־

---

19) ידועה השקו״ט האם ראה הרמב״ם השמו״ר (וראה הקדמת מהר״ץ חיות למד״ר), אבל מ״מ י״ל שמקור הרמב״ם הוא מהמדרש שממנו שאב בעל ה־שמו״ר כו׳. ואכ״מ.

20) וכן הוא לפי מפרשי המדרש, דתחלת הכתוב „אז תתענג על ה״ קאי בהפירות שאוכל בעוה״ז, ו„והאכלתיך נחלת יעקב אביך״ — הקרן קיימת לעוה״ב (וראה גם במפרשים לישעי׳ עה״פ. מפרשי הע״י שבת שם. ובענף יוסף שם בשם עוללות אפרים).

בפי׳ מהרז״ו ש„דורש שהנחלה היא הקרן והאכלתיך הפירות מן הנחלה . . כאילו כתיב והנחלתיך נחלת יעקב אביך והאכלתיך הפירות״. אבל פשיטא שא״א לפרש כן בלשון הרמב״ם „שכרו מפורש בעוה״ז יתר על השכר הצפון לעולם הבא״.

21) פאה שם.

22) וכבר נת׳ במ״א (לקו״ש חי״ט ע׳ 204 ואילך. וש״נ) דגם לדעת הרמב״ם בספר היד שכתב (בהל׳ תשובה שם) ש„מתן שכרן של מצות . . היא חיי ה־עוה״ב״, י״ל שס״ל כסתם משנה דריש פאה דבמצות שבין אדם לחבירו אדם אוכל פירותיהן בעוה״ז.

רמב"ם בארוכה (בהלכות תשובה[23]), שיש שני סוגי שכר: (א) „סוף מתן שכרן של מצות" הוא „חיי העולם הבא", שרק חיים אלה ראויים הם להיות תכלית השכר על קיום התורה ומצוות[24]. (ב) יעודים גשמיים, שאין הם סוף מתן שכרן של מצוות, וכל ענינם הוא רק כדי לאפשר לאדם לקיים את המצוות כדבעי (בלי בלבולים), „שלא נעסוק כל ימינו בדברים שהגוף צריך להן אלא נשב פנויים ללמוד בחכמה ולעשות המצוה כדי שנזכה לחיי העולם הבא".

וי"ל שבזה שונה מצות שבת משאר כל המצוות: „מפורש בקבלה שכרו בעולם הזה יתר על השכר הצפון לעולם הבא", והיינו שהשכר בעוה"ז אינו כמו היעודים הגשמיים (שאינם אלא הסרת המניעה כדי לאפשר את קיום המצות וכו' כדבעי)[25], אלא השכר בעוה"ז הוא באותו האופן והגדר דהשכר הצפון לעולם הבא, והיינו שכר ממש[26].

וזהו מה שכתב הרמב"ם „כבר מפורש בקבלה שכרו בעולם הזה יתר על השכר הצפון לעולם הבא שנאמר אז תתענג על ה' גו'", שבפסוק זה מודגש, שהשכר על שמירת שבת בעוה"ז (אינו שכר הדומה ליעודים גשמיים שמצינו בכל התורה כולה[27], אלא) הוא שכר שגדרו הוא מעין עוה"ב, וכמפורש „אז תתענג על ה'", שזהו בדוגמת ומעין שכר דעוה"ב, ש„נהנין מזיו השכינה" (וכמ"ש הרמב"ם אודות „הטובה הצפונה לצדיקים . . חיי העולם הבא"[28], שהיא*[28] מה ש„צדיקים יושבים כו' ונהנין מזיו השכינה", וכ־מבואר שם בארוכה)[29].

וגם בהמשך הכתוב „והרכבתיך על במותי ארץ", מבואר ומודגש שאין ה־כוונה כאן ליעודים גשמיים — „שיסיר ממנו כל הדברים המונעים אותנו מל־עשותה (את התורה) כגון חולי ומלחמה ורעב וכיוצא בהן וישפיע לנו כל ה־טובות המחזיקות את ידינו לעשות התורה כגון שובע ושלום וריבוי כסף וזהב"[30], כי יעודים אלה הרי הם בגדר „ארץ", היינו דברים דארץ הלזו ה־

---

23) פ"ט.

24) כמו שהאריך בפ"ח שם.

25) וגם לא בגדר אכילת פירות (כהמצות שבין אדם לחבירו).

26) ועפ"ז יומתק מ"ש בכתבי האריז"ל (ס' הליקוטים פ' תצא, הובא בנחל קדומים תצא כד, טו) ש„ביומו תתן שכרו" ר"ת שבת, כי זהו החידוש ב־שבת ושייך לעצם גדר שבת, כדלקמן בפנים (סעיף ד).

27) וי"ל שלכן דייק הרמב"ם וכתב „כבר מפורש בקבלה שכרו", כי ה„שכר" ש„כתוב בכל התורה כולה" (היינו בחמשה חומשי תורה) כבר ביאר בהל' תשובה שאי"ז בתור שכר, אלא להסיר המניעות וכו' — משא"כ השכר המבואר ב„קבלה", שבו אפשר לפרש שהכוונה לשכר מצות ממש.

28) הל' תשובה רפ"ח.

*28) שם ה"ב.

29) ע"פ המבואר במ"א (לקמן ע' 177 ואילך) במרז"ל (ל' רש"י ר"פ וישב) „ביקש יעקב לישב בשלוה כו' אומר הקב"ה לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעוה"ב אלא שמבקשים לישב בשלוה בעוה"ז", שבקשת יעקב היתה לשלוה רוחנית, ע"ד השלוה דעוה"ב שיושבין ונהנין מזיו השכינה (וע"ש שסוף־סוף נתקיימה בקשתו, וישב בשלוה אמיתית דעוה"ב גם בעוה"ז (ראה זח"א קפ, סע"א. ועוד), אלא שבא לאחרי שקפץ עליו רוגזו של יוסף. ע"ש בארוכה) —

יובן ויומתק זה שמייחסים שכר זה ליעקב דוקא, נחלת יעקב אביך (אף שבנוגע לכל האבות אמרו (ב"ב טז, סע"ב ואילך) שהטעימו מעין עוה"ב. וראה ברכות יז, א), כי ענין זה, שלימות התענוג על ה' (דעוה"ב) בעוה"ז, הי' אצל יעקב דוקא. וראה לקמן הערה *42. 43.

30) שם פ"ט.

גשמית, אלא שהם השלימות דארץ ועניני עוה"ז: משא"כ תוכן השכר ד„הרכב תיך על במותי ארץ" היינו למעלה גם מהשלימות דעוה"ז (במתי ארץ), והוא ה־תענוג „על ה'", הנאה מזיו השכינה, ש־הוא למעלה מגדרי ארץ ותענוגי עוה"ז, כפי שהאריך בהל' תשובה שם[31].

ד. וע"פ הנ"ל יבואר היטב הטעם ש־פירש כאן הרמב"ם את הכתוב לפי פשו־טו, ולא הביא דרשת רז"ל הנ"ל:

במס' שבת בא המאמר „כל המענג את השבת" בהמשך הסוגיא העוסקת (לא ב־מעלת כללות הענין דשמירת שבת, אלא) במעלות בענינים פרטיים דשבת: „כל ה־מקיים שלש סעודות בשבת ניצול כו'", „כל המענג את השבת נותנין לו משאלות לבו", „כל המשמר שבת כהלכתו אפי' עובד ע"ז כו' מוחלין לו", ועוד כיו"ב — ולכן הובאה שם דרשה דידן המבארת שכר מסויים („נחלה בלי מצרים") על פרט מסויים בשבת („המענג את השבת");

אבל הרמב"ם הביא כתוב זה בסיום וחותם כל הלכות שבת, כי כוונתו לענין כללי במצות שבת. ולכן נקט הרמב"ם ב־מעשה הגברא (שעבורו מקבלים השכר) „כל השומר את השבת כהלכתה ומכבדה ומענגה כו'" (ולא רק „המענג את ה־שבת"), כיון שכוונתו לתוכן הכללי ד־שמירת שבת, לכל פרטי'. וכן סתם וכתב „מפורש בקבלה שכרו בעולם הזה יתר על השכר הצפון לעולם הבא" (ולא נקט השכר ד„נותנין לו נחלה בלי מצרים") — כי כוונתו כאן (לא לשכר פרטי, אלא) להחידוש הכללי בשכר מצות שבת, ל־גבי שכר שאר כל המצות כולן, שעל ידי שמירת שבת מקבל האדם שכר ב־עוה"ז מעין השכר דעוה"ב.

ויש לומר, שלכן מדייק הרמב"ם „וכל השומר את השבת כו' ומכבדה ומענגה כפי כחו" (דלכאורה, היכן מרומז פרט זה בכתוב?): הטעם שמצות שבת מיוחדת מכל מצות התורה בזה ששכרה (האמיתי) הוא (גם) בעוה"ז, הוא מפני שעצם השבת (וקדושת שבת) הוי מעין עוה"ב[32]. והיינו, ששכר זה הוא בגדר תוצאה טבעית, שכ־אשר האדם מתאחד עם השבת, זוכה ב־דרך ממילא ל„מעין עולם הבא" בעוה"ז. ולכן מדייק הרמב"ם, ששכרו בעוה"ז ת־לוי בזה שהאדם „שומר את השבת כהל־כתה ומכבדה ומענגה כפי כחו", שבזה מודגש שיש אצל האדם שלימות קדושת שבת, הן מצד החפצא דשבת, שיש אצלו כל פרטי קיום מצות השבת, „שומר את השבת כהלכתה ומכבדה ומענגה", והן מצד הגברא — שמכניס בזה כל חיי נפשו („כפי כחו")[33], שאז השבת והאדם מתאחדים ביחוד גמור.

ה. בדרך זו יש לבאר גם המשך ה־ענינים בהלכה זו ברמב"ם:

---

31) פ"ח ה"י.

32) ראה מכילתא (ומדרש הגדול) תשא (לא, יג) „כי אני ה' מקדשכם לעולם הבא כגון קדושת שבת בעולם הזה נמצינו למדין שהוא מעין קדושת העולם הבא כו'". וראה ברכות נז, ב. ר"ה לא, א. מדרש לקח טוב תשא שם. אוה"ח שם. ועוד.

33) דדוחק לומר שכוונת הרמב"ם ב„כפי כחו" היא להגביל החיוב, שאינו חייב יותר מדי (וע"ד לשון הסמ"ג (מ"ע ל) „ומענגה לפי כחו אבל אינו חייב לעשות יותר מדי". וראה רמב"ם שם פ"ל ה"ז והי"ט)* — כי למאי נפק"מ כאן הגבלה זו? ולכן מסתבר שכוונת הרמב"ם היא להיפך, כבפנים. וע"ד משנ"ת במ"א (הדרן על הרמב"ם — לקו"ש חכ"ז ע' 241) בפירוש דברי הרמב"ם סוף הל' מלכים „כפי כח האדם".

*) אבל בב"י או"ח שם (סרמ"ב), שלפי הטור אע"פ שהשעה דחוקה לו יכין צרכי שבת יותר מכדי יכולתו. וראה ב"ח שם. קו"א לשו"ע אדה"ז שם סק"ג. ואכ"מ.

תחילת ההלכה היא „השבת ועבודה זרה כל אחת משתיהן שקולה כנגד שאר כל מצות התורה והשבת היא האות שבין הקב"ה ובינינו לעולם לפיכך כל העובר על שאר המצות הרי הוא בכלל רשעי ישראל אבל המחלל שבת בפרהסיא הרי הוא כעובד ע"ז ושניהם כגויים[34] לכל דבריהם לפיכך משבח הנביא ואומר[35] אשרי אנוש כו'", וע"ז מסיים „וכל ה־ שומר את השבת כהלכתה כו' כי פי ה' דבר".

בהלכה זו משמיענו הרמב"ם עיקר גדול בגדר מצות שבת, והוא, שהשבת אינה כשאר מצות התורה שקיומן הוי רק תוספת קדושה, נוסף לקדושת ישראל שבו, ובמילא בהעדר קיומם הרי הוא („רשעי ישראל" —) עדיין בכלל ישראל, לא כן הוא אלא דהוי כמו ע"ז, שנוגע לגוף קדושת ישראל[36], ולכן המחלל שבת הוא כעובד עבודה זרה, „ושניהם כגויים לכל דבריהם"[37].

וע"ז ממשיך, דכשם שהוא בהשלילה, שהמחלל שבת הרי הוא כגו[38], כן הוא גם בצד החיוב, ששמירת שבת אינה כדבר נוסף על גדר ישראל שבו, אלא ששייכת לעצם קדושת ישראל[39]. וזהו

---

34) כ"ה במהדורת פרענקל, ע"פ דפוסים ה־ ראשונים כו'. ולפנינו „כעובדי כוכבים ומזלות", והוא שינוי הצענזור, כבכ"מ.

35) ישעי' נו, ב.

36) ראה גם זח"ב רה, ריש ע"ב.

37) עפ"ז יומתק לשון הרמב"ם „ושניהם כגויים לכל דבריהם", דלכאורה אין כאן מקום ההלכה שעובד ע"ז הוי כגוי כ"א רק דמחלל שבת בפרהסיא הוי כגוי, והול"ל „הרי הוא כעובד ע"ז וכגוי לכל דבר",

אלא שאז יש מקום לפרש דזה שמחלל שבת בפרהסיא הוא כעובד ע"ז וכגוי לכל דבר, היינו ב־ עונשו, אבל במהותו אין מחלל שבת שווה לעובד ע"ז, ולכן כתב הרמב"ם „ושניהם כגויים לכל דברי־ הם", שגדר אחד לשניהם.

38) וי"ל שזהו ההמשך „לפיכך משבח הנביא ואומר אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה שומר שבת מחללו וגו'", דלכאורה אינו מובן מהו ההמשך כאן, ומהו „לפיכך"? והרי מצינו בכ"מ שהנביאים משבחים עושי מצות? אלא שיש בפסוק זה הדגשה מיוחדת על מעלת האדם עצמו, שב־ תחילה כותב „אשרי אנוש גו' ובן אדם גו'" ורק אח"כ מבאר הכתוב מהות המצוה, שרק בשבילה משבחו „יעשה זאת" („שומר שבת גו'") — שלא כברוב המקומות (א) שמפרש השבח על המעשה בלבד, (ב) בלי ההדגשה (כבפסוק הנ"ל) שהוא רק בשביל זאת (כמו אשרי כל חוכי לו (ישעי' ל, יח), אשרי האיש אשר לא הלך (תהלים בתחלתו), אשרי כל חוסי בו (שם ב, יב) וכיו"ב) — כי המעשה דשמירת שבת נוגע בעצם האדם.

ויתירה מזו: מזה שמדגיש בכתוב „אשרי אנוש . . ובן אדם", מוכח שאין המדובר באיש המעלה מצ"ע (כי שם „אנוש" מורה על חלישות ופחיתות בדרגת האדם*, וכן „בן אדם" המדגיש שכל מעלתו היא רק בזה שהוא בן אדם הראשון**), ומזה שמשבח איש כזה שאין בו מעלה ושלימות רק מצד זה ש„שומר שבת מחללו וגו'", מובן, ששמירת שבת אינה רק הוספה במעלות ותוארים פרטיים של איש ישראל, אלא נוגעת לעצם מציאותו בתור אדם מישראל. ועצ"ע.

39) ראה מכילתא (ומדרש לקח טוב ומדרש

---

*) כמובא בכ"מ הרא' לזה מהכתוב (ירמי' יז, ט) „עקוב הלב מכל ואנוש הוא". וראה גם ישעי' כד, ו. נא, ז. תהלים ח, ה. קמד, ג (ובכ"מ) ובמפרשים שם.

**) וגם שם „אנוש" י"א שנקרא כן ע"ש אנוש בן בנו של אדה"ר. וראה שבת (קיח, ב) „כל המשמר שבת כהלכתו אפי' עובד ע"ז [כדור] אנוש מוחלין לו שנאמר אשרי אנוש יעשה זאת וגו' מחללו כו'". אבל דוחק לומר שלזה מרמז הרמב"ם כאן, וע"פ מ"ש בריש הל' ע"ז דטעות ע"ז התחלה מדור אנוש (וכמבואר בארוכה בחדא"ג ומפרשי הע"י שבת שם. לבוש ונ"כ שו"ע או"ח שם), וע"י שמירת שבת יבוא לאמונת ההשגחה ויחזור מטעותו. וראה ט"ז או"ח שם (בריש הסימן). אהבת איתן לע"י שם. ועוד.

מ"ש אודות השכר דשמירת שבת, „כבר מפורש בקבלה שכרו בעולם הזה יתר על השכר הצפון לעולם הבא שנאמר אז תתענג על ה' גו'", שכוונתו בזה (כנ"ל) שיש לו שכר בעוה"ז מעין השכר דעוה"ב — כי גדר שכר עוה"ב (כמבואר ברמב"ם הל' תשובה) הוא גמר ושלימות הקשר ודביקות ישראל בבורא (שלכן „כמה דוד והתאוה לחיי העולם הבא"[40] (וכן נתאוו לזה כל ישראל, נביאיהם וחכמיהם כו'[41])) — ועי"י שמירת שבת מקבל שכר זה[42], היינו שמוסיף תוקף ב־עצם קדושת ישראל שבו*[42] (דביקות ב־בורא מעין שלימות הדביקות בעוה"ב)[43].

ו. ע"פ כ"ז יש להוסיף ביאור במה שהביא הרמב"ם גם סיום הכתוב „כי פי ה' דבר", שלא הובא בגמרא. בפשטות י"ל שתיבות אלו („כי פי ה' דבר") באו להורות שכיון שזוהי הבטחה מפורשת מאת ה' בדיבור, הרי בודאי תתקיים[44], וכמ"ש הרמב"ם בהל' יסודי התורה[45] דכל דבר טובה שיגזור הא־ל אפילו על תנאי אינו חוזר. אבל צ"ב מדוע הודגש זה דוקא בשכר זה, דבר שלא מצינו ב־שאר עניני שכר?

וע"פ הנ"ל מובן: בשאר עניני שכר

הגדול) תשא לא, יד: „כי קודש היא לכם מגיד שהשבת מוספת קדושה על ישראל כו'".

40) ל' הרמב"ם שם פ"ח ה"ז.

41) רמב"ם שם פ"ט ה"ב. ואף ש„אל יאמר אדם הריני עושה מצות התורה כו' כדי שאקבל כל הברכות כו' או כדי שאזכה לחיי העולם הבא כו' אין ראוי לעבוד את ה' על הדרך הזה" (רמב"ם שם רפ"י) — כבר נתבאר במ"א, שזה שנתאוו החכמים והנביאים הוא לא לעוה"ב בתור שכר אלא בתור גמר דביקות בבורא (ראה בארוכה לקו"ש חל"ג ס"ע 87 ואילך).

42) ויש לומר, דבזה שהוסיף הרמב"ם „ומכבדה ומענגה כפי כחו" ולא הסתפק בלשון כללי „שומר את השבת כהלכתה", קמ"ל, דאף שכבוד ועונג אינם מן התורה אלא מדברי סופרים (— שנתפרשו ע"י הנביאים), כמ"ש בתחילת הפרק (פ"ל), הרי קיומם הוא חלק מגוף ועצם קיום מצות שבת שמדאורייתא, ועד שע"ז נתוסף בעצם גדר קדושת ישראל שבשבת. ומזה מובן גם לאידך, שכאשר חסר בכבוד או עונג שבת**, אין זה רק חסרון במצוה ופרט דשבת (שמד"ס), או הידור המצוה, אלא חסר בגוף ועצם קדושת ישראל הנעשה על ידי השבת,

---

*) וראה שו"ת חת"ס או"ח סקס"ח, דס"ל של־דעת הרמב"ם הוי דאורייתא. וכ"ה לכמה דיעות. אבל ראה שו"ע אדה"ז ר"ס רמ"ב ובקו"א שם.

**) להעיר מדיוק לשון הרמב"ם בפ"ל שם „ארבעה דברים נאמרו בשבת" (ורק אח"כ מפרט: שנים כו' ושנים כו').

שהיא אות ביני וביניכם. אף שמובן שלהלכה הא ד־מחלל שבת הוא כע"ז הוא רק במחלל שבת כפשוטו וזה גופא דוקא „בפרהסיא".

*42) ועפ"ז יומתק ל' הכתוב „נחלת יעקב אבינו", כי גמר קדושת ישראל אצל האבות באופן של נחלה, שקדושת ישראל נמשכת לבניהם אחרי־הם עד עולם, הוא ביעקב (דלכן יעקב מטתו שלימה — ויק"ר פל"ו, ה. רש"י ויחי מז, לא. ובכ"מ).

43) ע"פ הנ"ל יש לומר עוד (באו"א), שלפי הרמב"ם זהו פירוש דברי הגמ' „נותנין לו נחלה בלי מצרים", כי שכר זה ד„תתענג על ה'" שהאדם זוכה בעוה"ז, אינו במצרים וגבול כעניני ותענוגי עוה"ז אלא בלי מיצרים וגבול (ראה בארוכה חדא"ג מהרש"א שבת שם. ובעוד מפרשי הע"י שם), שהוא תענוג על ה' [ומ"ש בגמ' „לא כאברהם כו' ולא כיצחק כו' אלא כיעקב כו', י"ל שהרמב"ם מפרש שאין הכוונה לשכר גשמי או אפילו ירושת הארץ, אלא כדוגמא שנחלת יעקב היא נחלה בלי מצרים (שלא כנחלת אברהם ויצחק), אבל ענין השכר הוא שכר ותענוג של עוה"ב (וראה חדא"ג שם)], וכיון שעוה"ב הוא השכר האמיתי עבור קיום כל התורה ומצוות, צ"ל דמ"ש בגמ' שעבור עונג שבת (דוקא) נותנין לו נחלה בלי מצרים, הכוונה בזה היא שנותנין לו שכר זה גם בעוה"ז. וראה לעיל הערה 29.

44) כמ"ש ברד"ק ומצו"ד ישעי' עה"פ.

45) פ"י ה"ד.

ויעודים גשמיים שהקב"ה משפיע בעולם הזה, ה"ה דברים שבגדר עולם ומנהגו של עולם, ואפילו שלימות הטובות והמעלות שתהי' בעולם הזה לימות המשיח, הרי כ' הרמב"ם[46] שלא יבוטל דבר מ־מנהגו של עולם.

אבל שכר שמירת שבת, להתענג על ה', שהוא שכר הצפון לעולם הבא, אינו דבר בסוג גדר העולם, כפי שהאריך הרמב"ם בהל' תשובה[47] („אותה הטובה גדולה עד מאד . . עד אין חקר ואין לה ערך ודמיון . . אין כח באדם להשיגה על בורי' כו', ושכל הטובות שמתנבאים בהם הנביאים לישראל אינן אלא ל־דברים שבגוף שנהנין בהן ישראל כו' אבל טובת חיי העוה"ב אין לה ערך ודמיון ולא דמוה הנביאים כו'"), ולכן מוסיף ומדגיש בזה „כי פי ה' דבר", ד־דבר זה שלא השיגוהו „ולא דמוה הנבי־אים", ניתן לשומר שבת כהלכתה ומ־כבדה ומענגה כפי כחו.

ז. ומזה הוראה לכאו"א מישראל, בלשון הרמב"ם*[47] „לתקן הדעות וליישר כל המעשים" — ע"ד הוספה והתחזקות בלימוד פנימיות התורה, שענינה „דע את אלקי אביך"[48], שעי"ז דוקא בא לדביקות בבורא ולהתענג על ה', וכמ"ש הרמב"ם בסוף הלכות תשובה „לפיכך צריך ה־אדם ליחד עצמו להבין ולהשכיל ב־חכמות ובתבונות המודיעים לו את קונו כפי כח שיש באדם להבין ולהשיג",

ובפרט בעבודת התפלה, כדאיתא ב־שו"ע[49] בנוגע לחסידים הראשונים שהיו שוהין[50] שעה אחת שלימה בכל תפלה משלש התפלות, ש„לא היו חוששין ל־ביטול תורה אף שת"ת כנגד כולם מפני שהיו מקשרים דעתם לאדון הכל ב"ה ביראה ואהבה עזה ודביקות אמיתית עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמיות ו־מצות הדביקות האמיתית ביראה ואהבה היא גדולה ממצות ת"ת וקודמת אלי'".

ובאמת ה"ז שייך לגוף ענין השבת, וכמובא במגיד משנה כאן[51] „וטעם ה־שבת לפי שהוא מורה על החדוש וכופר בחדוש כופר בכל התורה כולה ולפיכך צריך להאמין ולקבוע בנפשו אמונת ה־חדוש ולשמור השבת שהוא אות נאמן עליו".

והרי פרטי אמונת החידוש ועומקה באים על ידי לימוד והתבוננות בפנימיות התורה, שבה מבוארים הדברים בהרחבת הביאור ולכל פרטי.

וקביעותה היא על ידי עבודת ה־תפלה, וכמפורש ברמ"א[52] „ויחשוב קודם התפלה מרוממות הא־ל יתעלה ובשפלות האדם ויסיר כל תענוגי האדם מלבו", ודוקא ע"ז יכול לבוא בתפלה לדביקות בבורא,

וידוע[53] שהתפלה היא (ע"ד) בחי' שבת,

וע"ז שבנ"י שומרים את השבת כ־הלכתה הן בפנימיות והן בחיצוניות ה־שבת[54], הרי מיד הן נגאלין[55], ואז יתגלה

---

46) ספ"ט מהל' תשובה. רפי"ב מהל' מלכים.

47) פ"ח ה"ב-ז. ועוד.

*47) סוף הל' תמורה.

48) דה"א כח, ט.

49) הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד ס"ה. וש"נ. וראה טושו"ע ואדאדה"ז או"ח סצ"ח.

50) ברכות לב, ב.

51) וראה חינוך מצוה לא־לב. רמב"ן עה"ת יתרו כ, ח. ועוד. וראה בארוכה לבוש או"ח סרמ"ב.

52) או"ח סצ"ח ס"א.

53) ראה כוזרי מאמר ג אות ה. וראה תו"א נח ט, ריש ע"ב. ויקהל פח, א. לקו"ת בהר מא, א. האזינו עב, ג. ועוד.

54) ראה תניא בסופו.

55) בבבלי שבת שם (קיח, ב) „שתי שבתות".

לעין כל איך ש„מאתך היא מנוחתם ועל מנוחתם יקדישו את שמך"[56], „מאתך ממש"[57], בגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו.

(משיחת ש"פ ויק"פ תשמ"ז)

וברושלמי (תענית פ"א סה"א. וכ"ה בשמו"ר שם — פכ"ה, יב) שבת אחת. וראה לקו"ת בהר שם (מא, א ואילך) ועוד, דאין סתירה בין שני מרז"ל אלו. ע"ש.

56) נוסח תפלת עמידה דמנחת שבת.

57) ראה בארוכה ד"ה אתה אחד לאדמו"ר ה' אמצעי — בעל הגאולה והשמחה דשבת זו (יו"ד כסלו) ויום ההולדת והסתלקות דעש"ק (ט' כסלו) — ע' 8 ואילך (מאמרי אדהאמ"צ — קונטרסים ע' יו"ד ואילך), החילוק בין מנוחת שבת לשאר המצות. וראה לקו"ש חט"ו (ע' 227 ואילך) הביאור עפ"ז במרז"ל כל המענג את השבת כו'.